



Spänne ur den stora guldskatten vid Erikstorp, funnen 1875. Foto ATA.

Guldskatten från Erikstorp

Av Harry Bergenblad

Någon gång under 900-talets slutskede, samtidigt som Danmarks konge Harald Blåtand lät resa Nordens största runsten, "Jellingestenen", på Jylland och förse den med texten "Harald Konge bød at gøre detta Mindesmærke — efter Gorm sin fader og Tyre sin moder — den Harald som vandt sig Danmark hel — og Norge — og gjorde Danerne kristne", gömdes omsorgsfullt vårt lands guldrikaste, kända vikingatidsskatt 900 meter sydost om gården Erikstorp (Erstorp) i Ödeshög.

Cirka 900 år senare, år 1875, återfanns gömstället, när man letade i jorden med de redskap, som dagligdags brukades på en bondgård. Man fann med denna metod vid en bergknalle två skattgömmor innehållande guld och silver, som inlöstes av staten för mer än 2.000 kronor. Om det med den tidens arkeologiska metoder blev något kvar av skatten bland bergskrevor och jordhögar, så har 1960-talets vägbyggare omsorgsfullt sett till, att detta blivit dolt under sand och asfalt, där E-4 nu går fram. Fynden, som förvaras i Statens Historiska Museum, har varit föremål för många undersökningar och har fått en framträdande plats i flera historiska verk. Några av de värdefulla rön, som redovisats till allmän kännedom i tryckta alster, överlämnas härmed till den bygd, där skatten hörde hemma, nämligen Lysings härad.

Tors hammare — ett mästerverk

Under hedendomens slutskede och missionstidens begynnelse tog den urgamla lärans bekännare den starke åskguden Tors hammare som sin symbol i kampen mot de kristna, vilka hade korsets symbol. Dessa symboler utfördes ofta av ädla metaller, men också järn och andra ännu mera förgängliga material användes. Tack vare sedvänjan att låta den



Torshammare. Erikstorpshynden finns i Statens historiska museum, Stockholm. Foto: ATA.

döde få sin trossymbol med sig i graven, har arkeologerna kunnat ge forskningen ett stort bidrag till vår fornkristna historia. Den i Erikstorpshynden ingående torshammaren är utförd i silver med förgyllning och filigranornamentik. D:r Hans Hildebrand, som var en av de första, som fick taga del av fyndet, har lämnat en beskrivning av torshammaren. Inledningsvis lyder denna:

"Sjelfva den vid Erikstorp funna hammarbilden består av silfverplåtar, hvilka bilda en ganska fast stomme. På hammarskaftet har man dock funnit sig föranlåten att anbringa å hvardera sidan tvenne sinkor af silfvertråd för att kunna betrygga sammanhållningen: På samma sätt har man förfarit i alla fem hörnen av sjelfva hammaren. Längs hvarje fog löpa tre fina snodda silfvertrådar, af hvilka den mellersta är förgylld. Förgyllning är likaledes använd på framsidan af sjelfva hammaren och å dennes skaft samt å öfvre ytan af hammarskaftets ända . . ."

Härav framgår att hammaren är i konstruktivt avseende ett litet mästerverk, som inte står dagens guldsmedsarbeten långt efter. Måhända har den burits av en bemärkt man från bygden som redan haft kontakt med den nya revolutionära kristna kyrkans utsända missionärer. Man fann också ett fragment av en kedja, som sannolikt varit avsedd för torshammaren. Kedjan var försedd med en djurhuvudformad fästansordning. Man kan misstänka, att kedjans återstående delar finns kvar på fyndplatsen. Liknande drakhuvudbeslag har hittats på andra platser inom landet, bl.a. intill Gamla Uppsala högar.

Övriga föremål: 6 stycken armringar av guld, diverse andra mindre föremål, 330 arabiska silvermynt präglade mellan åren 895—957. I Sverige förekom ej myntprägling, varför man använde mynt av annat ursprung. Framför allt var det myntvikten (metallvikten), som var avgörande under affärsuppgörelser.



Två rektangulära silverspännen med filigrandekoration. T. v. den djurhuvudliknande fästansordningen. Foto: ATA.

Silverspännen utan motsvarighet

Två stycken bokliknande silverspännen utan motsvarighet i landet ingår i fyndet. Med öppna gap strävar tvenne ormliknande djur uppåt på var sin sida om ett mittparti, som är utformat som en ringkedja i s.k. borrestil. De ormliknande djuren är utformade i en stil, som närmast är känd från jellingekalken och kung Haralds jellingesten. Omkring 100 år efter Erikstorpsskattens tidigaste nedläggningsår i skattgömmen (det yngsta myntets präglingsår är 957), vandrar denna stil in i vårt land, där vi kallar den för "runstensstil", i samband med ny gravläggningssed intill de första träkyrkorna — stenkyrkornas föregångare. Stilens band- och djurornamentik, som stått hedendomen så nära, upptages av våra första kristna men med tillägg av korset som symbol.

Senare ersättes dessa stående gravmonument av över mark liggande gravkistor, vars lock-, gavel- och sidohällar förses med ornamentik. På grund av de begränsade ytor, som står till förfogande och "skräcken för tomrummet", upplöses och förändras ornamentiken till en enklare stilform, som avpassas till hällarnas storlek, men som ändock är rik och varierande.

Mer eller mindre bevarade fragment av sådana hällar är funna vid och i närmare ett tjugotal östgotakyrkor. Vreta klostrets tidigare kyrkobyggnad anses stå som centrum för denna gravtyp. Otto Frödin fann under sina grävningar intill gården Höje i Alvastra flera hällar, som tillhört en tidigare kyrkogård, där även "Sverkersgårdens" gravkrypta återfanns. För dem som har intresse av att fördjupa sig i ämnet må framhållas, att litteraturen inom området är rik.

Matris till guldsmycket hittades 1935

Professor Märten Stenberger karakteriserar ovannämnda guldsmyckes ornamentik sålunda:

. . . kompositionen . . . utgöres av tre kringelformigt lagda, ormliknande djur med de framifrån sedda, inåtriktade huvudena bitande i en ring, vilken inskriver mittfältet till ett trepassformigt bandmönster, vars yttre ändar ha treknutsliknande utformning".



Trädgårdsarbetare Matteus Andersson (t. v.) och Erikstorps nuvarande ägare Nils Ek visar resterna av den bergknalle, där skatten låg gömd. E-fyrn går mot söder, granngården Mark skymtar till höger. Matteus Anderssons far, Ernst Andersson, hade som pojke 1875 tillsammans med kamraten Frans Oskar Pettersson varit med om att gräva fram guldskatten. Han berättade att hemmansägare Farman Farmansson hittade de första mynten och fick upp en guldring på piskskafvet vid fortsatt letande. Foto: förf.

Under utgrävningar i handelsstaden Hedeby i Schleswig år 1935 fann man en positiv bronsstamp med samma motiv, som finns på guldsmycket från Ödeshög. Bilden på spännet är alltså negativ. I de kretsar, där forskningen kring detta fynd har utförts, tvekar man inte påstå, att detta är tillverkningsstampen (matrisen) för Erikstorpssmycket. Det finns sålunda skäl antaga, att även några av de övriga föremålen i skatten härrör från Hedebyes verkstäder under 900-talet. Det tillhör de yttersta sällsyntheterna att finna verktyg, vars tillverkningsprodukt också kommit i dagen, så att man kan påvisa våra handelsvägar under vikingatid.

Hedebyes livliga handelsförbindelser med Svearnas Birka är ganska välkända. Givetvis måste handelskontakter ha förekommit även med Lysingsbygden. Arkeologien har ännu ej fått den omfattning, som är en av de viktigaste förutsättningarna för ett vidare inträngande i bygdens förhistoria. För att återgå till vårt aktuella fyndställe, kan man möjligen våga gissa, att skattnedläggaren haft en viss lokalkännedom, innan han till gömsle valde ut den friliggande bergknallen i det vattensjuka kärret. Sannolikt var hela berget kringflutet av vatten — än i dag står den uppodlade mossen runt bergknallen tidtals under vatten. Det har berättats, att man förr kunde åka skridsko här.

Använd litteratur:

- | | |
|---|--|
| Anjou, Sten, 1933: | "Sverkersgården" i Alvastra — en kryptkyrka. Fornvännen. |
| Arbman, Holger, 1933: | Några guldsmedsmatriser från vikingatid och äldre medeltid. Fornvännen. |
| Bergström, Lars-Erik, 1945: | En gravkista från missionstiden i Lannaskede kyrka, Småland. Fornvännen. |
| Brolin, Hugo, 1968: | Guldskatten från Erikstorp. Ödeshög genom sek-lerna. 1968. |
| Brate, Erik, 1911: | Östergötlands runinskrifter. |
| Christiansson, Hans, 1953: | Jellingestenens bildvärld. Kuml. Aarhus. |
| Christiansson, Hans, 1959: | Sydskandinavisk stil. Uppsala. |
| Dyggve, Ejnar, 1964: | Mindesmaerkerne i Jelling. Nationalmuseet. Köpenhamn. |
| Forsberg, Christina, 1968: | Östergötlands vikingatida skattefynd. Tor. |
| Frödin, Otto, 1918: | Från det medeltida Alvastra. Fornvännen. |
| Hagberg, Ulf Erik och
Lundborg, Lennart, 1962: | Skattegömmor och fornfynd i Sverige. |
| Hildebrand, Hans, 1877: | Fynden från Ödeshög. Vitt Akad. Mbl. Stockholm. |
| Holmqvist, Wilhelm, 1963: | Övergångstidens metallkonst. Stockholm. |
| Jansson, Sven B. F.: | Runstensstil. Kulthist. Lexikon för Nord. medeltid. 1969. |
| Jansson, Sven B. F.: | Stenfynden i Hovs kyrka. Filologiskt arkiv 9. 1962. |
| Janse, Otio, 1906: | Medeltidsminnen från Östergötland. |
| Lindqvist, Sune, 1931: | Yngre vikingastilar. Nord. Kultur XXVII. |
| Stenberger, Märten, 1950: | Erikstorpsspännet och Hedeby. Fornvännen. |
| Stenberger, Märten, 1964: | Det forntida Sverige. |
| Wideen, Harald, 1955: | Västsvenska vikingatidsstudier. |

Järnvägsförslaget Ödeshög—Gränna

K. M:t har anmodat k. bef. hde att efter vederbörlig konses-sionssökandes hörande afgifva yttrande, huruvida anledning är att antaga att medel kunna anskaffas för bringande till verk-ställighet af ifrågasatt järnvägsanläggning från Ödeshögs sta-tion å Vadstena—Ödeshögs järnväg till Gränna, för hvilken an-läggning kostnaden beräknats till 1,211,000 kronor.

Östgöta-Kuriren 20 september 1900.

Torgpriser i Ödeshög 19 mars 1901

Råg, 16 kr. pr gammal tunna, blandsäd 11 kr. pr 100 kg., fläsk, helt fall, 95 å 96 öre, fårkött d:o 85 öre, nötkött 50 å 80 öre, smör kr. 1:65, kalvkött 35 å 40 öre, ost, sötmjölks, kr. 1:50, d:o skummjölks, 40 öre, gädda 85 öre, torsk 50 öre, kolja 50 öre, vittling 45 öre, rödspätta 75 öre, lake 75 öre, strömming 25 öre pr kg., ägg 1 kr. å 1:10 pr tjog. Oberedda kalvskinn kr. 3:10, fårskinn d:o kr. 1:25 pr st.

Östgöta-Kuriren 23 mars 1901.